

UNELE CONSIDERAȚII REFERITOARE LA DEFINIREA NORMELOR SOCIALE**Valeriu CAPCELEA***Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți*

This article analyzes the issue with reference to social norms, which represents a domain of discussion keeping to modern theoretical structure, on which, to a large extent, depends their adequate assessment, elucidation of their structure and typology. The author mentions that defining the norm with the help of specific signs and functions elucidation represents a quite shortened analysis. At the same time a limited analysis of social norms serving as factors of human behaviour cannot lead to their complete analysis, for the reason that the majority of social norms act as mediums of reconciliation not only of relationships between people, but it also represents a mean of structural systems reconciliation.

Investigarea științifică a normelor sociale este astăzi un domeniu de discuție în construcția teoretică contemporană de care depinde, în mare măsură, tratarea lor adecvată, elucidarea esenței, structurii și tipologiei lor, importanța și sporirea rolului normelor în reglementarea, administrarea și organizarea relațiilor sociale și a conduitei umane. Însă punctul inițial de la care trebuie să pornească această investigație este definirea normelor sociale. În domeniul dreptului, eticii, sociologiei, psihologiei sociale, au fost realizate multiple studii ce dezvăluie diverse tipuri de norme sociale și se efectuează definirea lor. Rezultatele acestor investigații însă nu au transgresat de limitele unor științe particulare și nu au fost supuse unor generalizări social-filosofice corespunzătoare, absolut necesare pentru dezvoltarea teoriei normelor sociale și a definirii lor. În ceea ce urmează, vom încerca să abordăm problema în cauză dintr-o perspectivă filosofică, complexă, interdisciplinară.

Actualmente, în literatura de specialitate, norma socială este definită ca: 1) ordine de valori care orientează în fiecare societate comportamentul actorilor și al grupurilor, reguli care guvernează conduitele individuale și colective [2, p.190]; 2) lege sau un principiu care trebuie să dirijeze sau să ghideze o conduită, tinzând să desemneze ceea ce este normal, adică conform majorității cazurilor, sau îi prescrie ceea ce trebuie făcut [1, p.187-188]; 3) criteriu sau principiu care reglementează conduita sau la care se face referință pentru a face o judecată de valoare [3, p.367]; 4) imagine, reflectare ideală a modelului comportamentului real în conștiință și consolidarea rezultatelor acestei reflectări sub formă de izvor scris [9, p.143].

Totodată, au existat, pe parcursul ultimului secol, o mulțime de tentative de a determina normele sociale care posedă un șir de semne și trăsături comune, și un șir de deosebiri care au apărut din cauza caracterului complicat al conținutului lor și existența unor posibilități extinse de a le trata din multiple puncte de vedere și prin diverse moduri de abordare. Atenția cercetătorilor, de regulă, se îndreaptă spre unele aspecte ale conținutului și finalității acestui fenomen social specific, care conduce, în mod inevitabil, spre o concepere diversă a esenței, locului și rolului normelor sociale în existența socială.

Una din primele definiții ale normelor sociale a fost elaborată de psihologul și filosoful german W.Wundt, care susținea că „orice normă este inițial o regulă pentru voință și în această calitate ea reprezintă, mai întâi de toate, o dispoziție pentru viitoarea acțiune care trebuie să fie selectată și ca urmare, în al doilea rând, apare sub formă de prescripție pentru evaluarea faptelor înfăptuite anterior” [8, p.10]. Definiția în cauză fixează un șir de trăsături specifice ale normei: 1) se atrage atenția asupra faptului că norma socială se transformă într-o modalitate de reglementare a conduitei numai în cazul când ea este reflectată în conștiința individului și este însușită până la acel grad ca să se transforme într-un impuls pentru structura emoțional-volitivă a conștiinței omului care va asigura acțiunile umane ce vor corespunde normei; 2) norma este examinată în calitate de prescripție pentru acțiunile viitoare. Prin urmare, norma socială constituie un model care s-a format în activitatea premergătoare, o mostră ce se fundează pe experiența anterioară; 3) norma socială e analizată în calitate de criteriu al evaluării ce oferă posibilitatea de a determina regularitatea și valoarea acțiunilor oamenilor.

Un aport semnificativ la elaborarea și conceperea normelor sociale a fost adus prin operele lui M. Weber și É. Durkheim, iar mai târziu prin cele a lui T. Parsons, R. Merton, N. Smelser, T. Shibilitani. În ele predomină ideea că elementul-cheie îl constituie imperativitatea lor, capacitatea normelor de a se transforma într-o bază cu scopul ca omul să se orienteze spre ceea ce trebuie să facă din punctul de vedere al societății. Spre exemplu, T. Parsons definește norma socială ca „o descriere a unei întâmplări concrete din cadrul activității care se referă la ceea ce trebuie de făcut” [4, p.75]. Același opinie o acceptă și psihologul T. Shibilitani, care examinează norma socială în calitate de mod al acțiunii care trebuie de făcut [16, p.143]. Într-o măsură oarecare, altfel

tratează normele sociale R. Pinto și M. Grawitz, care susțin că norma socială este „o regulă care semnifică că cineva este obligat să acționeze într-un anumit mod” [5, p.48].

O concluzie originală pe marginea abordării în cauză o constituie definiția normei sociale formulată de N. Smelser, care consideră norma ca „regulă de comportament, credință și standard ce reglementează interacțiunile dintre oameni” [15, p.656]. Această definiție ne oferă posibilitatea de a depăși, într-o măsură oarecare, caracterul limitat, care este propriu definițiilor anterioare, ce fixează numai unele semne sau trăsături specifice ale normelor sociale. Însă și definiția în cauză are un șir de deficiențe. Cea mai considerabilă dintre ele constă în faptul că norma socială este tratată doar în calitate de mijloc de reglementare a interacțiunilor dintre oameni. În opinia noastră, normele sociale reglementează, în același timp, pe de o parte, interacțiunea omului cu mediul înconjurător natural și tehnologic, iar pe de altă parte, pot să se transforme într-un criteriu al evaluării interacțiunilor dintre oameni, fiind o modalitate eficientă a reglementării, funcționării și stabilizării structurilor sociale.

O altă definiție a normei sociale o tratează în calitate de exigență față de comportamentul uman care este instituită de subiectul care a elaborat norma cu scopul de a ordona și structura acțiunile umane. În această ordine de idei, sociologul sârb D.Markovici consemnează că „normele sociale reprezintă reguli de comportament ale omului în societate, conform cărora el trebuie să se comporte, în așa fel, ca să asigure concordanța conduitelor individuale necesare pentru îndeplinirea funcțiilor lui sociale fundamentale” [12, p.237]. Se poate obiecta însă faptul că: 1) nu toate normele sociale constituie niște reguli de comportament, din motiv că ele pot fi utilizate și în calitate de mijloc al evaluării lui; 2) nu toate normele sociale sunt menite să coordoneze conduita, comportamentul unor indivizi în parte; 3) normele sociale pot să prescrie nu numai comportamentul, ci și imaginea gândurilor, sentimentelor, doleanțelor etc.

Un anumit aport la definirea normelor sociale, ca fenomen social specific, l-au adus și savanții din fosta URSS. E.Penkoy consideră că „normele sociale sunt niște cerințe determinate de existența socială care sunt înaintate de societate (clasă, colectiv) față de comportamentul personalității în interacțiunile ei cu unele sau altele comunități sau alți oameni, față de activitatea grupurilor sociale și a instituțiilor obștești” [13, p.52]. Definiția în cauză se deosebește de cele precedente prin faptul că norma socială este tratată ca un fenomen social determinat de societate și societatea (clasa, colectivul) este considerată subiectul care întemeiază și elaborează normele, din motiv că în norme se reflectă necesitatea cu scopul de a ordona și stabiliza funcționarea normală a proceselor sociale. Valoarea acestei definiții constă în faptul că ea cuprinde un câmp mai larg al acțiunii normelor sociale, deoarece include și interacțiunile dintre asociațiile obștești.

O poziție similară o ocupă și I.Baghiașvili, care consideră că „norma socială este determinată de existența socială și reprezintă o dispoziție generală care obligă (regulă de comportament), poartă un caracter general fiind îndreptată spre reglementarea comportamentului social semnificativ al personalității” [6, p.69].

M.Bobnev abordează problema normelor sociale de pe pozițiile psihologiei și definește normele ca „mijloace de reglementare a interacțiunilor dintre grupuri și membrii lor” [7, p.7]. În continuare, ea relevă că „normativitatea ca o categorie a sferei deontice specifice conștiinței sociale reprezintă reflectarea condițiilor obiective și a relațiilor ce țin de ceea „ce se cuvine” care se constituie, în mod obiectiv, în procesul interacțiunii dintre membrii unei asociații” [7, p.50].

Încă un aspect al investigării normelor sociale îl constituie tentativa de a defini normele sociale ca un efect al procesului de cunoaștere [10, p.26]. În cazul dat, însă scapă din câmpul viziunii cercetătorilor particularitățile unor tipuri de norme sociale care se formează în mod spontan și inconștient. În această ordine de idei, juristul V. Kudreavțev tratează normele ca un „produs al cunoașterii și modificării în conștiința oamenilor a informației despre trecut și prezent, despre cele mai raționale moduri de comportament și activitate care s-au confirmat în practică și care duc pe cea mai scurtă cale spre un rezultat util din punct de vedere tehnic și social” [11, p.75]. Prin urmare, normele sociale constituie un element al informației, care este necesară altor oameni, atât în plan social, cât și în plan personal. Semnificația definiției în cauză constă în faptul că, tratând normele în calitate de mostră, model al comportamentului real, program al activității practice a oamenilor, V.Kudreavțev înscrie cercetarea problemei date în categoriile administrării, organizării și modelării sociale care reprezintă o nouă dimensiune de abordare a esenței normelor sociale, ce a fost susținută și dezvoltată în mod substanțial de V.Plahov [14, cap.III], care a tratat normele sociale în calitate de formațiuni sistemice și funcționale specifice, a elucidat morfologia normelor sociale, raportul dintre norme și activitatea umană.

Normele sociale posedă un conținut divers, care depinde de caracterul relațiilor pe care le reglementează. Diverse norme sociale pot să apară pe baze diferite și prin diferite moduri. Fiind în mod nemijlocit incluse în activitate, unele norme nu se evidențiază din cadrul comportamentului și constituie un element al lui. Fiind o

mostră a unui astfel de comportament, obținând o înțelegere socială și o evaluare, ele se pot transforma în niște reguli formulate în mod riguros sau pot să rămână sub formă de deprinderi. Alte norme se formează în baza ideilor ce există în conștiința socială cu privire la fundamentele și principiile organizării și structurării tuturor sferelor vieții sociale. Al treilea tip de norme se formează în calitate de reguli optimale pentru societatea în cauză.

Efectuând un bilanț al celor prezentate anterior cu privire la definirea normei sociale, este necesar să menționăm că determinarea normei prin intermediul reflectării unor anumite semne sau funcții specifice reprezintă o tratare destul de incompletă. Totodată, examinarea normelor sociale în mod exclusiv în calitate de factori ai reglementării comportamentului uman nu poate pretinde la o tratare universală a lor, din motiv că majoritatea normelor sociale se manifestă în calitate de mijloace de reglementare nu numai a relațiilor dintre oameni, ci reprezintă și o măsură a ordonării sistemelor structurate, în rolul cărora acționează diverse asociații obștești și reglementează conexiunile atât în interiorul acestora, cât și între ele.

Prin urmare, pentru asigurarea plenitudinii conceperii noțiunii „normă socială”, este necesară o abordare interdisciplinară, sistemică și integrală a tuturor semnelor și funcțiilor normelor sociale, a însușirilor particulare și a posibilităților lor, a interacțiunii dintre ele în procesul asigurării ordinii și stabilității în cadrul existenței sociale.

Pornind de la cele expuse anterior, considerăm că este necesar a înainta o **definiție** proprie: „normele sociale sunt legi, reguli, exigențe, mijloace de reglementare a interacțiunilor sociale edificate în baza unor valori semnificative, care poartă un caracter prospectiv și teleologic, care se extind atât asupra raporturilor omului cu natura și societatea, cât și a celor dintre individ și colectivitate prescriind comportamentul, modul de desfășurare a unei acțiuni viitoare care trebuie făcută, fiind utile atât pentru societate și colectivitate, cât și pentru individ”, care depășește, în opinia noastră, carențele ce sunt proprii definițiilor examinate anterior din motiv că tratează normele sociale nu numai prin intermediul reflectării unor anumite semne specifice sau funcții particulare ce reprezintă o tratare destul de incompletă. În același timp, abordarea normelor sociale, în mod exclusiv, în calitate de factori de reglementare a comportamentului uman, reduce în mod substanțial domeniile de acțiune a normelor în societate. O asemenea perspectivă nu poate pretinde la o tratare universală a lor, din motiv că normele sociale poartă și un caracter acțional și organizațional, se manifestă și în raporturile practice și teoretice ale omului cu natura și societatea.

Referințe bibliografice:

1. Birou A. Vocabulaire pratique des sciences sociales.- Paris: Les Éditions ouvrières, 1966. - 315 p.
2. Larousse. Dicționar de sociologie / Traducere Mariana Țuțuianu.- București: Ed. Univers enciclopedic, 1996. - 364 p.
3. Filosofie de la A la Z. Dicționar enciclopedic de filosofie /Élizabeth Clément, Chantal Demonque, Laurence Hansen-Leve, Pierre Kahn. - București: Ed. All, 1999. - 571 p.
4. Parsons T. The Structure of Social Action.- New York; London, 1968. - 190 p.
5. Pinto R. Grawitz M. Méthodes des sciences sociales. Deuxième édition. - Paris: Éd. Dalloz, 1967. - 443 p.
6. Багишвили И.М. О понятии социальной нормы // Право и правотворчество: вопросы теории. - Москва: «Юридическая литература», 1982.
7. Бобнева М.И. Особенности нормативной регуляции поведения человека в организации // Психологические механизмы регуляции социального поведения. - Москва, 1979.
8. Вундт В. Этика. - Санкт-Петербург, 1887. - 274 с.
9. Гревцов Ю.И. Социология права: Курс лекций. - Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. - 312 с.
10. Даштамиров С.А. Социальные нормы: гносеологический и социологический анализ. - Баку: «Элм», 1984. - 277 с.
11. Кудрявцев В.Н. Социальные отклонения: Введение в общую теорию. - Москва: «Наука», 1984. - 375 с.
12. Маркович Д.Ж. Общая социология: Учебник / Пер. с серб. Изд. 3-е перераб. и доп. - Москва: «Владос», 1998. - 432 с.
13. Пеньков Е.М. Социальные нормы – регуляторы поведения личности: некоторые вопросы методологии и теории. - Москва: «Мысль», 1974. - 198 с.
14. Плахов В.Д. Социальные нормы: философские основания общей теории. - Москва: «Мысль», 1985. - 252 с.
15. Смелзер Н. Социология /Пер. с англ. - Москва: «Вестник», 1994. - 688 с.
16. Шибутани Т. Социальная психология / Пер. с англ. - Москва: «Прогресс», 1969. - 535 с.

Prezentat la 03.06.2008